

Haastklus

Begin deze maand publiceerde minister Boersma zijn tweede werkgelegenheidsnota. De eerste nota, die in juni verscheen, kondigde aan dat de regering-Den Uyl f. 250 mln. beschikbaar zou stellen voor de bestrijding van excessieve werkloosheid. De regering wilde hiermee vnl. de werknemers helpen die langdurig werkloos zijn. Deze nota was haastig in elkaar gezet en gaf onvoldoende aan hoe met f. 250 mln. de werkloosheid het best kan worden bestreden 1). De tweede nota — moeilijk leesbaar door het onnodig gebruik van afkortingen — van minister Boersma is eveneens een „haastklus”. Ze moest worden samengesteld nadat op Prinsjesdag een nieuw werkgelegenheidsprogramma werd aangekondigd. De Koningin maakte toen in „haar” Troonrede bekend dat dit programma f. 750 mln. zou gaan kosten.

Minister Boersma deelt zijn nieuwe werkgelegenheidsprogramma in twee jaren in. In de eerste fase wordt f. 575 mln. uitgegeven. De nota geeft aan waarvoor dit bedrag wordt besteed. Over de overblijvende f. 175 mln., die in de tweede fase wordt uitgegeven, zal, volgens de minister, op korte termijn beraad plaatsvinden.

Er wordt naar gestreefd in de eerste fase 8.000 arbeidsplaatsen en 7.000 scholingsplaatsen te creëren. Of men hierin slaagt is de vraag. Minister Boersma noemt zelf reeds de volgende onzekerheden die deze aantallen kunnen beïnvloeden: 1. de effectieve revaluatie en de invloed hiervan op korte termijn op de werkgelegenheid zijn (nog) niet bekend; 2. de ontwikkeling van de conjunctuur is onzeker; 3. het effect van de herinvoering van de investeringsaftrek voor bedrijfsgebouwen (ook één van de werkgelegenheidsmaatregelen) is niet exact bekend; 4. de loon- en prijsontwikkeling is niet volledig te voorspellen; 5. de mate waarin thans van structurele werkloosheid sprake is, is moeilijk te bepalen. Ik wil hier nog aan toevoegen dat het Centraal Planbureau berekende dat door het pakket maatregelen om werkloosheid en inflatie te bestrijden de werkloosheid pas in 1975 met 4.000 zal afnemen; in 1974 zal de invloed van dit pakket nihil zijn. Het is mij onduidelijk hoe minister

Boersma desondanks 8.000 arbeidsplaatsen denkt te creëren. Kortom, de aantallen die het werkgelegenheidsprogramma noemt, lijken uit de lucht gegrepen. Er zijn meer onduidelijkheden.

Bij de vaststelling van de verdeling van het programma over de provincies is uitgegaan van de provinciale werkloosheidscijfers, waarbij rekening is gehouden met de slechte situatie in de bouwnijverheid. Als echter de verdeling van de werkloosheid over de provincies wordt vergeleken met de verdeling van de uit te geven bedragen over de provincies, vraag je je af in hoeverre deze richtlijn is toegepast (zie tabel). De percentages lopen voor enkele provincies wel erg uiteen; zou dit geheel aan de bouwnijverheid zijn te wijten? Waarom is niet vermeld in hoeverre met de diverse werkloosheidscijfers per provincie rekening is gehouden?

De regering heeft diverse malen verkondigd dat de werkloosheid voor een deel structureel is. Als dit zo is, waarom worden dan ouderwetse conjuncturele maatregelen aangekondigd; f. 500 mln. gaat naar projecten die vnl. in de bouwnijverheidssfeer liggen (7.000 arbeidsplaatsen) en f. 20 mln. wordt besteed aan om-, her- en bijscholing (voor 7.000 personen) 2).

Dat de werkloosheid voor een deel structureel is zou men o.a. kunnen afleiden uit het feit dat ze relatief steeds meer in de tertiaire sector optreedt: van augustus 1972 t/m juli 1973 30% en in 1974 40%. De bedragen gaan echter vnl. naar de secundaire sector (industrie plus bouwnijverheid). Het is opvallend dat de nota veel werkloosheidscijfers geeft, waaruit deze percentages zijn te berekenen, maar niet spreekt over een verschuiving van de werkloosheid naar de dienstensector.

Minister Boersma schrijft dat bij het ontwerpen van het programma voor een belangrijk deel aansluiting is gezocht bij de adviezen der diverse raden voor de arbeidsmarkt. Begin oktober klaagde de Raad voor de Arbeidsmarkt er echter over, te weinig bij werkgelegenheidsprogramma's te worden betrokken. Diezelfde raad is van mening dat onvoldoende wordt gereageerd op structurele aspecten van de werkloosheid en dat de arbeidsbureaus zowel kwantitatief als kwalitatief onvoldoende zijn bezet. Deze taal lijkt mij duidelijk.

Minister Boersma kan zijn werk beter over (laten) doen na een grondig arbeidsmarktonderzoek. Haastige spoed is zelden goed.

L. Hoffman

	Procentuele verdeling van:	
	werkloosheid	bedrag eerste fase
Groningen	6	15
Friesland	5	14
Drenthe	4	14
Overijssel	8	8
Gelderland	9	5
Utrecht	4	0
Noord-Holland	16	6
Zuid-Holland	21	9
Zeeland	3	4
Noord-Brabant	16	17
Limburg	8	8
Totaal	100	100

1) Zie: Werkloosheidsbestrijding, *ESB*, 4 juli 1973, blz. 593.

2) Uit deze bedragen en aantallen blijkt duidelijk dat het creëren van scholingsplaatsen veel goedkoper is dan het direct creëren van arbeidsplaatsen; iets om over na te denken.

Inhoud

<i>Drs. L. Hoffman:</i> Haastklus	905
Column De Belgische Miljoenennota 1974, door Prof. Dr. F. Rogiers	907
<i>Drs. J. A. A. W. in 't Velt en Drs. M. F. Seckel:</i> Keerpunt in de defensie-uitgaven?	908
Notitie Welvarend welzijnswerk, door W. D. Franckena	911
<i>Drs. S. E. Pronk:</i> Er is een enorme behoefte aan betere planning	912
<i>Mr. P. J. W. de Brauw, A. G. Walker en L. Menozzi:</i> Het juridische verslag van ondernemingen; een poging tot rationalisering	914
Europa-bladwijzer Nieuwe voorstellen tot harmonisatie van de BTW, door Europa Instituut Leiden	916
Ingezonden EG-verslagen, door Drs. M. Hulsman-Vejsová, met naschrift door Drs. A. Ketting	918
Boekennieuws Haim Levy en Marshall Sarnat: Investment and portfolio analysis, door Prof. Dr. A. J. Diepenhorst	920

Onderzoek

is nodig. Het NEI heeft zich daarop sinds 1929 gericht. Naast het pure onderzoekwerk houdt het zich bezig met het uitvoeren van opdrachten van overheden en bedrijfsleven in binnen- en buitenland. Het heeft thans ervaring op vele gebieden, in een spreiding over 50 landen. Er heeft in die periode een specialisatie plaatsgevonden, maar door de samenwerking in teams van economen, econometristen, wiskundigen, sociologen, sociaal-geografen, stedenbouwkundig ingenieurs en civiel-ingenieurs wordt een brede aanpak van de problemen gewaarborgd.

ECONOMISCH STATISTISCHE BERICHTEN

esb

Weekblad van de Stichting Het Nederlands Economisch Instituut

Redactie

Commissie van redactie: H. C. Bos, R. Iwema, L. H. Klaassen, H. W. Lambers, P. J. Montagne, J. H. P. Paelinck, A. de Wit.
Redacteur-secretaris: L. Hoffman.
Redactie-medewerker: W. D. Franckena.

Adres: Burgemeester Oudlaan 50, Rotterdam-3016; kopij voor de redactie: postbus 4224.
Tel. (010) 14 55 11, toestel 3701.
Bij adreswijziging s.v.p. steeds adresbandje meesturen.

Kopij voor de redactie: in tweevoud, getypt, dubbele regelafstand, brede marge.

Abonnementsprijs: f 78,00 per kalenderjaar (incl. 4% BTW); studenten f 46,80 (incl. 4% BTW), franco per post voor Nederland, België, Luxemburg, overzeese rijkdelen (zeepost).

Betaling: Abonnementen en contributies (na ontvangst van stortings/giro-acceptkaart) op girorekeningno. 122945 t.n.v. Economisch Statistische Berichten te Rotterdam.

Losse nummers: Prijs van dit nummer f 2,50 (incl. 4% BTW en portokosten). Bestellingen van losse nummers uitsluitend door overmaking van de hierboven vermelde prijs op girorekeningno. 8408 t.n.v. Stichting het Nederlands Economisch Instituut te Rotterdam met vermelding van datum en nummer van het gewenste exemplaar. Abonnementen kunnen ingaan op elke gewenste datum, maar slechts worden beëindigd per ultimo van een kalenderjaar.

Advertenties: B.V. Koninklijke Drukkerijen Roelams - Schiedam Lange Haven 141, Schiedam, tel. (010) 26 02 60, toestel 908.

Stichting
Het Nederlands Economisch Instituut

Adres: Burgemeester Oudlaan 50, Rotterdam-3016; tel. (010) 14 55 11.

Onderzoekafdelingen:

Balanced International Growth
Bedrijfs-Economisch Onderzoek
Economisch-Sociologisch Onderzoek
Economisch-Technisch Onderzoek
Vestigingspatronen
Macro-Economisch Onderzoek
Projectstudies Ontwikkelingslanden
Regionaal Onderzoek
Statistisch-Mathematisch Onderzoek
Transport-Economisch Onderzoek

De Belgische Miljoenennota 1974

De Belgische parlementariërs kregen vorige week de „Algemene toelichting bij de begroting van ontvangsten en uitgaven voor het begrotingsjaar 1974” toegestuurd (Document Nr. 4 van de Kamer 1973-1974). De belangrijkste bedragen zijn (in mrd. Bfr.):

Gewone ontvangsten	473,6
Gewone uitgaven	473,4
Saldo	+ 0,2

„De ingediende begroting is dus in evenwicht en de regering is teruggekeerd tot een orthodox begrotingsbeleid; althans formeel gezien.

Reeds in het begin van de toelichting staat dat de belastingen niet zullen worden verhoogd. Deze verklaring zal door de belastingbetalers in het algemeen met vreugde worden onthaald; ze zijn allicht reeds vergeten dat er aan 1973 enkele schaduwzijden verbonden zijn geweest en dat er in 1974 schaduwzijden zullen komen. Inderdaad, in 1973 werden een aantal tarieven in de openbare vervoersector gevoelig „aangepast” (spoor, tram en autobus, postreizen, radio- en televisietaks) en de vereenvoudiging van de vennootschapsbelasting ging gepaard met een verhoging. Anderzijds wachten er ons in 1974 nog enkele verrassingen, aangezien de regering een ontwerp van programmawet aan het voorbereiden is „waarvan de goedkeuring onontbeerlijk is voor de uitvoering van de begrotingen, zoals ze thans voorgesteld worden” (blz. 4), en dat hoofdzakelijk betrekking zal hebben op wijzigingen van vroegere wetten, opdat reële bezuinigingen zouden kunnen worden verwezenlijkt, terwijl er vermoedelijk nog tariefsverhogingen zullen voorkomen.

Nog altijd wordt het fictieve onderscheid „tussen „gewone” en „buitengewone” begroting gehandhaafd, voor niet lang meer, omdat principieel de beslissing werd genomen over te gaan naar de eenheidsbegroting. Het valt bovendien niet zo gemakkelijk uit te rekenen hoeveel de totale uitgaven van de staat zullen bedragen, niet alleen omwille van vernoemd onderscheid, maar bovendien ook wegens de „toegewezen” ontvangsten (waarom is nooit duidelijk gemaakt), de „gedebudgetteerde” sector (een verfoeilijke praktijk)

en de „financiële” uitgaven. Men moet dan ook zoeken en zoeken in dit „heldere” document. Het resultaat kan 1) er uitzien zoals in tabel 1 is aangegeven (tussen haakjes de overeenkomstige cijfers voor de aangepaste begroting 1973).

Tabel 1.

Ontvangsten:		
fiscale: directe	261,6	(211,1)
indirecte	229,4	(216,0)
andere	12,5	(11,5)
	503,5	(438,6)
Uitgaven:		
gewone	473,4	(423,0)
„toegewezen”	29,9	(27,0)
„buitengewone a)	63,6	(57,5)
„gedebudgetteerde” b)	23,4	(19,2)
financiële a)	19,0	(24,2)
Totaal	609,3	(550,9)
Saldo	105,9	(112,3)
(Bedragen in Bfr. mrd.)		

a) Het betreft het volume der kasuitkeringen; het programma der vastleggingen voorziet voor 1974: 72,8 mrd. tegen 62,9 mrd. in 1973 (toegelaten programma) voor de buitengewone en 25,9 mrd. (21,3 mrd.) voor de financiële uitgaven.

b) Het betreft de vastleggingskredieten voor de investeringsuitgaven van de intercommunales voor autowegen, het Albertkanaal, het Kanaal Brussel-Rupel, gesubsidieerde werken van lokale overheden en pre-metro.

Er is vanzelfsprekend betwisting omtrent de vergelijkingsbasis, maar omdat de aangepaste begroting 1973 de realiteit nu het best benadert en verwacht wordt dat de gegevens voor 1974 de werkelijke intenties der regering weerspiegelen (tot vermoeden van het tegendeel), mag de gekozen basis worden aangehouden.

Volgens deze voorstelling van de cijfers zullen de ontvangsten toenemen met 14,8%. Deze aanzienlijke aangroei, waarvan het anti-inflatoire karakter dient te worden aangemerkt, wordt verklaard door:

1. de groeivoet van het BNP in 1974, geraamd op 11,5% (ca. 5% in volume en ca. 6,5% prijsstijging) en de elasticiteit van de fiscale druk t.o.v. het BNP;
2. de verhoging van de vennootschaps-

belasting (+ Bfr. 3,3 mrd.) en andere aanpassingen (+ 3,2 mrd.);

3. een meer-ontvangst door de strijd tegen de fiscale fraude (+ 5 mrd.); maar
4. een gedeeltelijke aanpassing van de belastingschalen voor geringe inkomens (- 4,1 mrd.).

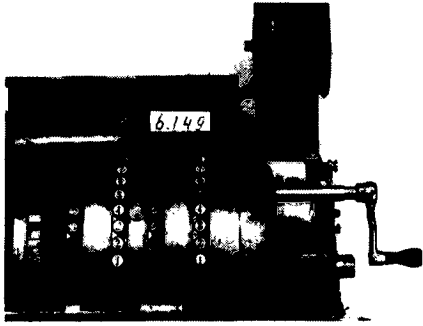
Opmerkelijk hierbij is dat de regering blijkbaar niet veel verwacht van haar anti-inflatie maatregelen, omdat ze hoopt op een impliciete prijzenhousse van meer dan 6% (hetgeen dus een analoog groeirime is als in 1973). Indien haar anti-inflatoire beleid succes kent, zal een tekort op de „gewone” begroting ontstaan, waarvoor eventueel een verhoging der belastingen zal moeten worden overwogen. Anderzijds blijkt uit de gegevens dat de verhouding directe belastingen van 48% in 1973 klimt naar 52% in 1974, terwijl de tendens der periode 1965-1972 langzaam stijgend was.

De uitgaven van de gewone begroting zullen t.o.v. 1973 met 11,9% stijgen, hetgeen iets hoger is dan de verwachte groei van het BNP, wat, opnieuw weinig overtuigend is voor de anti-inflatoire bedoelingen van het budget. De initiële aanvragen der departementen lagen merklijk hoger, maar het „hakkbijcomité” blijkt er in geslaagd te zijn de stijging van 65 mrd. te herleiden tot 50 mrd. Ik ben ervan overtuigd, dat de regering een hele prestatie heeft verricht om in de gegeven omstandigheden een beleid uit te stippelen dat vertrekt van de wil bezuinigen op alle vlakken te willen doordrukken. Een dergelijke politiek van beperkingen van de toenemende staatsuitgaven wordt evenwel nogal gemakkelijk bestempeld als sociaal behoudsgezend, inzonderheid door diegenen die een sinterklaaspolitiek met overheidsmiddelen als vooruitstrevend beschouwen. Het is duidelijk dat de besparingen, waarvan we de juiste inhoud nog moeten vernemen, verzet van bepaalde pressiegroepen zullen uitlokken, maar het andere deel van het alternatief dat zich blijkbaar stelt is: bij verwerping van de bezuinigingen moet een verzware van de belastingdruk in aanmerking komen, die dan toch rechtstreeks of door afwenteling in de eerste plaats de relatief kleine en middelgrote inkomens zal treffen.

Zelfs nu is de aangroei het sterkst in de begrotingen van sociale aard, zoals tot uiting komt in tabel 2.

(Slot op blz. 911)

1) Opzettelijk wordt dit woordje gebruikt, omdat eens te meer de al dan niet-opzettelijke onduidelijkheid van de voorstelling der gegevens moet worden aangeklaagd. De geloofwaardigheid der cijfers en de controlebaarheid ervan door het parlement zou sterk geëind worden door een consequent-heldere presentatie die niet elk jaar verandert.

Keerpunt in de defensie-uitgaven?

DRS. J. A. A. W. IN 'T VELT*
DRS. M. F. SECKEL

Wim Kan (over dit kabinet) in zijn laatste conférence: „Eerst zouden de defensie-uitgaven met 200 miljoen gulden worden verlaagd, en nu zijn ze met 200 miljoen verhoogd! Is dat nu Keerpunt?” Nu zullen de defensie-uitgaven in 1974 niet met 200 mln., maar met 600 mln. stijgen. Toch is het waarschijnlijk dat deze begroting in overeenstemming is met Keerpunt '72.

Deze paradoxen zijn vooral terug te voeren op de bijzondere maatstaf van de financiële defensie-inspanning, nl. het aandeel van de defensie-uitgaven in het nationale inkomen. Niet alleen het politieke programma van de „progressieve drie”, maar ook het rapport van de zgn. Commissie van Rijckevorsel (maart 1972) over onze defensie presenteert zijn aanbevelingen over de financiële inspanning mede in de vorm van dergelijke percentages. In dit artikel willen we:

- aantonen dat het gebruik van de maatstaf „defensie-uitgaven als percentage van het nationale inkomen” voor het vaststellen van de toekomstige defensie-inspanning grote bezwaren heeft, en
- kwantificeren in hoeverre de defensiebegroting 1974 in overeenstemming is met de defensieparagraaf van Keerpunt '72.

Het onderwerp van dit artikel is met andere woorden de hoogte van de „inkomsten” van defensie; we zullen ons niet bezig houden met de besteding ervan. Achtereenvolgens zullen besproken worden:

1. de omvang van de defensie-uitgaven respectievelijk het nationale inkomen, zoals die het percentage bepalen;
2. de defensiebegroting die het kabinet-Den Uyl had moeten indienen opdat het percentage onveranderd zou blijven;
3. de mate waarin de ingediende defensiebegroting 1974 in overeenstemming is met Keerpunt.

1. Het percentage

Hieronder worden teller (defensie-uitgaven) en noemer (nationaal inkomen) van het percentage apart gezien.

a. de defensie-uitgaven

De toename van de begroting kent twee vormen, de salarisverhogende maatregelen en het „relevante accres”.

- De extra uitgaven, die rechtstreeks voortvloeien uit salarisverhogende maatregelen van de regering, worden „boven de primaire begroting” vergoed. Bij defensie noemt men het hiermee gemoeide bedrag de verhoging „boven het plafond” 1). Van het te verwachten uiteindelijke beloop van de defensie-uitgaven 1973 van rond de 5,7 mrd. bestaat ongeveer 3,5 mrd. uit salarissen en pensioenen. De stijging van die 3,5 mrd. in 1974 (0,4 à 0,5 mrd.) wordt dus boven het

plafond vergoed, althans voor zover veroorzaakt door algemene salarismaatregelen. Overigens worden niet alle salarisverhogingen veroorzaakt door algemene salarismaatregelen, zodat niet alle salarisverhogingen boven het plafond worden vergoed. Het betreft hier gemiddeld genomen 1% van de salaris- en pensioensom.

- Het relevant accres is het bedrag, dat tijdens de begrotingsprocedure wordt verdeeld over de departementen. Uiteraard behoeft het leeuwedeel van de salarisverhogingen hier niet uit te worden betaald. In 1973 „verdeelde” de regering-Biesheuvel een relevant accres van 3.163 mln., waarvan 281 mln. of 8,9% voor defensie; voor 1974 belopen deze cijfers 4.293 mln., resp. 159 mln. en 3,7% (*Miljoenennota 1974*, tabel 4-2).

De verhoging van de defensiebegroting gesplitst naar algemene salarismaatregelen en relevant accres volgt in tabel 1. Evenzeer is in tabel 1 het uiteindelijke beloop van de defensie-uitgaven opgenomen. Uit de tabel blijkt dat het een misverstand is te denken dat begrotingsbedrag en uiteindelijk beloop overeenkomen. Het verschil wordt (voornamelijk) bepaald door salarisverhogende maatregelen genomen na indiening van de begroting, die is gebaseerd op een salarisspeil van vóór Prinsjesdag.

Tabel 1. Defensie-uitgaven 1967 — 1974 (in mln. gulden)

Jaar	Ingediende begr. vorig jaar a)	Verhoging		Ingediende begroting a)	Uiteindelijk beloop
		alg. sal. maatregelen (2)	relevante accrés (3)		
1967				2.963	3.208
1968	2.963	156	49	3.168	3.322
1969	3.168	107	207	3.482 c)	3.625
1970	3.482	177	103	3.762	4.000
1971	3.762	170	98	4.030	4.476 e)
1972	4.030	361	243	4.634	5.002 e)
1973	4.634	259	281	5.174 d)	5.650 e)
1974	5.174	514	159 f)	5.848	6.260 e)

a) Gebaseerd op het totaal van hoofdstuk X van de begroting exclusief civiele verdediging en exclusief het voorschot op de salarismaatregelen.

b) Ter vereenvoudiging zijn alle „overige” accrésen hieronder geteld.

c) Oorspronkelijke begroting verhoogd i.v.m. „extra inspanning Tsjecho-Slowakije”.

d) Incidenteel verlaagd met 81 mln. tot 5.093 mln. door kabinet-Den Uyl.

e) Voorlopige rekening resp. vermoedelijk beloop.

f) T.o.v. de verlaagde begroting is het accrés 159 + 81 = 240 mln.

* De auteurs zijn werkzaam bij de afdeling Comptabiliteit van de Koninklijke Marine.

1) De reden van deze benaming: in het verleden werd het aan defensie toegedachte begrotingsbedrag (zoveel mogelijk) gedurende een kabinetsperiode constant gehouden. Dit constante bedrag heette „het plafond” waarboven de salarisverhogingen werden gegeven.

De nominale stijging van ruim 3 mrd. in 1967 tot ruim 6 mrd. in 1974 is niet voldoende geweest om het „defensievolumen” op hetzelfde peil te houden. Dit is bevestigd door De Geus in *ESB* (2 februari 1972). Het is niet mogelijk aan het begin van het jaar het uiteindelijke beloop van de uitgaven met redelijke nauwkeurigheid te voorspellen, daar de verhogingen boven het plafond pas in de loop van het jaar worden toegekend aan de hand van de genomen salarismaatregelen. Dit kan o.a. worden geïllustreerd met de volgende cijfers:

verwacht beloop 1973 (*Miljoenennota 1973*) 5.465 mln.;
verwacht beloop 1973 (schatting van sept. 1974) 5.650 mln.

Hierbij dient te worden aangetekend, dat de oorspronkelijke defensiebegroting 1973 met 81 mln. is verlaagd, zodat het beloop van de uitgaven met 266 mln. werd onderschat bij het opstellen van de *Miljoenennota 1973*.

Tot slot zij nog opgemerkt, dat men in de *Miljoenennota 1974* een bedrag van 6.149 mln. kan vinden voor Defensie. Dit is het begrotingsbedrag van 5.848 mln. verhoogd met een (o.i. te laag geschat) voorschot van 301 mln. op de te verwachten salarismaatregelen in 1974.

b. Nationaal inkomen 2)

Ook de omvang van het N.I. kan pas geruime tijd na afloop van het jaar met redelijke nauwkeurigheid worden vastgesteld. Dat het hierbij om vrij aanzienlijke afwijkingen gaat moge blijken uit de volgende gegevens:

N.I. 1972 volgens het C.E.P. van maart 1972 127.2 mrd.;
N.I. 1972 volgens opgaaf planbureau augustus 1973 137.6 mrd.

c. Het defensie-aandeel

Uit het voorgaande volgt, dat zowel defensie-uitgaven als N.I. pas ex post met redelijke zekerheid kunnen worden gegeven. De veranderlijkheid van de ex ante cijfers blijkt dan ook bij het naast elkaar leggen van de verschillende miljoenennota's (zie tabel 2).

Hoe onnauwkeurig de ex ante cijfers zijn, moge blijken uit de aanbeveling van de minderheid van de Cie-Van Rijckevorsel om de defensie-uitgaven te *handhaven* op 3,945% van het N.I. Zij had zich de drie decimalen beter kunnen besparen. Het werkelijk percentage voor 1972 lag toen reeds beneden de 3,7%.

Tabel 2. Het defensie-aandeel in het nationale inkomen.

Jaar	volgens miljoenennota (in %) b)		laatste stand a)		
	1972	1973	Def.uitg. (1)	N.I. (2)	(1) als % van (2)
			mln.	mrd.	
1967	4,2	4,2	3.208	76	4,2
1968	4,0	4,0	3.322	84	4,0
1969	3,9	3,8	3.625	95	3,8
1970	3,9	3,8	4.000	106	3,8
1971	3,9	3,7	4.476	119	3,8
1972	3,9	3,7	5.002	137,6	3,64
1973-B c)		3,7	5.730	156,4	3,66
1973-U c)			5.650	156,4	3,61
1974			6.260	178,3	3,51

a) Gebaseerd op gegevens uit miljoenennota's, Centraal Planbureau resp. (voor 1974) berekening auteurs bij 14% groei N.I. in 1974.

b) Helaas komen deze gegevens niet meer voor in de miljoenennota 1974.

c) 1973-B = 1973 zoals dat zou zijn uitgekomen bij „begroting-Biesheuvel”;

1973-U = 1973 na de verlaging door het kabinet-Den Uyl.

2. Hoe houden we het defensie-aandeel constant?

Uit het voorgaande volgt dat de jaarlijkse verandering van

het percentage wordt veroorzaakt door een drietal grootheden, te weten:

a. de groei van het N.I.

b. de algemene salarismaatregelen ten behoeve van Defensie;

c. het verkregen relevante accres.

De minister en het kabinet kunnen van deze drie alleen die ad c. rechtstreeks bepalen; het relevant accres is de enige variabele waarmee men het defensie-aandeel kan beïnvloeden.

Aangezien Keerpunt spreekt over een daling van het defensie-aandeel, is het interessant het werkelijke relevante accres 1974 te vergelijken met dat accres dat Defensie nodig zou hebben om een gelijkblijvend defensie-aandeel in het N.I. te behouden. Dit laatste noemen we het *theoretisch accres*. Uit de definitie ervan zal duidelijk zijn dat de te verwachten groei van het N.I. rechtstreeks het theoretisch accres bepaalt.

De groei van het N.I. wordt primair door de inflatie veroorzaakt 3), zodat een sterke inflatie een groot theoretisch accres vereist. Dit spreekt des te sterker wanneer men bedenkt dat uit het relevante accres de gestegen materieelkosten moeten worden gedekt. Overigens moet een klein deel (1 %) van de salarissom eveneens uit het relevante accres worden gedekt.

Aangezien de toename van het N.I. en de loonsomstijging ruwweg parallel lopen, bezien we hier slechts de invloed van de groei van het N.I. op het theoretische accres. In tabel 3 wordt het theoretische accres gegeven bij verschillende hypothesen t.a.v. de groei van het N.I. en bij de veronderstelling dat de groei van het N.I. en die van de loonsom per werknemer bij Defensie gelijk zijn 4).

Tabel 3. Theoretisch accres begroting 1974

Groei van het N.I. in %	8	10	12	14	16
Theoretisch accres (in mln. guldens)	207	250	293	336	379

De cijfers van deze tabel zijn berekend zoals aan de hand van het voorbeeld hieronder wordt toegelicht.

Voorbeeld

Onder de veronderstelling dat de groei van N.I. in 1974 14% belooft, berekenen we het theoretisch accres als volgt:

defensie-uitgaven 1973 5,65 mrd., dus nodig voor
gelijk defensie-aandeel 14% van 5,65 mrd. .... = 791 mln.
salarissen en pensioenen 1973 3,5 mrd., dus te ver-
wachten salarismaatregelen (14-1)% van 3,5 mrd. ... = 455 mln.
Theoretisch accres ..... 336 mln.

Duidelijk blijkt uit tabel 3 de invloed van de veronderstelde groei van het N.I. op het theoretische accres.

Uitgaande van zowel tabel 3 als het verkregen accres valt bij een bepaald groeipercentage van het N.I. de relatieve „voor- of achteruitgang” van Defensie aldus te berekenen: het werkelijk relevante accres bedraagt voor 1974 159 mln. (zie tabel 1). Bij bijv. 14% stijging van het N.I. is het theoretische accres 336 mln. De achteruitgang t.o.v. het theoretische accres is dan 177 mln. overeenkomende met ongeveer 0,1% van het N.I.

3. In hoeverre is Keerpunt '72 uitgevoerd in 1974?

Het is nu o.i. interessant om het aan Defensie toegekende begrotingsbedrag 1974 te vergelijken met de uitspraken van Keerpunt. Het verbazende is nu dat Keerpunt twee onderlinge strijdige passages over de financiering van defensie bevat:

2) Het CBS gaat in 1973 over op een nieuwe definitie van het nationale inkomen, waardoor het N.I. in het vervolg ca. 2% lager zal uitkomen. In dit artikel zal waar N.I. staat steeds bedoeld worden: netto nationaal inkomen tegen marktprijzen volgens de oude definitie.

3) En in de tweede plaats door produktiviteitsstijging.

4) De invloed van afwijkingen van deze groeipercentages t.o.v. elkaar heeft niet al te grote invloed op de cijfers van tabel 3.

Passage I

„In de periode 1973-1976 wordt in ieder geval gestreefd naar een verlaging van de defensie-uitgaven met in totaal f. 1.500 miljoen tegen lopende prijzen (dit is gemiddeld per jaar 0,20 à 0,25% van het nationaal inkomen) ...” (Keerpunt, blz. 43).

Mede door de toevoeging „dit is gemiddeld 0,20 à 0,25% per jaar” is deze passage niet mis te verstaan. De defensie-uitgaven moeten in 4 jaar structureel met 1.500 mln. worden verlaagd, m.a.w. per jaar met gemiddeld 375 mln. Dit is inderdaad ongeveer 0,20 à 0,25% per jaar.

Passage II 5)

„De defensie-uitgaven bedragen nu (1972) 3,7% van het N.I. Een verlaging met f. 1.500 miljoen in de jaren 1973-1976 brengt dit percentage op 3,45. Een eventuele verdere verlaging met 0,1% is, uitgedrukt in prijzen van nu, een bedrag van per jaar 130 miljoen”. (Keerpunt, blz. 48).

In deze passage is derhalve geen sprake van een verlaging met 0,25% per jaar, maar met 0,25% over de gehele regeringsperiode. Dit wil derhalve zeggen: een verlaging met 0,06% per jaar. Ter vergelijking: in de periode 1967-1972 namen de defensie-uitgaven per jaar met gemiddeld 0,1% van het N.I. af. We zullen er verder vanuit gaan, dat een serieuze aanpak van Keerpunt pas met de begroting 1974 kon beginnen door de lange kabinetsformatie. (M.a.w. dat waar 1973-1976 in Keerpunt staat nu 1974-1977 moet worden gelezen).

Terugkomend op onze vraag in hoeverre Keerpunt voor 1974 is uitgevoerd doordat een relevant accres van 159 mln. aan Defensie is toegekend blijkt het antwoord derhalve af te hangen van twee punten, nl.: welke groei van het N.I. verwachten we in 1974 en van welke passage in Keerpunt gaan we uit. Uit tabel 3 en de hierboven geformuleerde passages uit Keerpunt wordt nu in tabel 4 weergegeven in hoeverre Keerpunt is uitgevoerd. (Voor de berekening zie voetnoot 6).

Tabel 4. In hoeverre wordt Keerpunt in 1974 uitgevoerd?

	Groei N.I. in 1974 (in %)				
	8	10	12	14	16
Passage I	13	24	36	47	59
Passage II	48	91	134	177	220

Daar 14% o.i. een redelijke schatting is voor de groei van het N.I. in 1974 kan voorshands worden aangenomen, dat Keerpunt volgens Passage I voor ca. 50% is uitgevoerd, maar volgens Passage II voor ca. 180%.

Dit laatste percentage wekt misschien verbazing. Uit tabel 2 (laatste kolom) blijkt echter, dat — naar het zich laat aanzien — de defensie-uitgaven in 1974 uit zullen komen op ca. 3,5% van het N.I. Daar Keerpunt bijkans Passage II een vermindering eist tot 3,45% in 1977 is derhalve in het eerste regeringsjaar al praktisch de gehele vermindering uitgevoerd.

Deze „snelle” uitvoering van Keerpunt is ontstaan door een onjuist uitgangspunt. Keerpunt berekent de bezuiniging nl. uitgaande van ongewijzigd beleid, zoals dat in de Miljoenennota wordt geformuleerd. Dit ongewijzigd beleid wordt door Keerpunt verkeerd geïnterpreteerd. Het is nl. door Financiën zodanig „krap” opgevat dat een daling tot 3,45% wordt geïmpliceerd. Keerpunt echter denkt aan een constant blijvend percentage. Het gevolg van deze misvatting is dat de in Keerpunt voorgestelde besparing van 1.500 mln. op defensie een louter fictieve is.

Conclusies

1. Het gebruik van het defensie-aandeel in het nationale inkomen voor het vaststellen van de toekomstige omvang van de defensie-uitgaven is weinig zinvol. De onmogelijkheid om zowel defensie-uitgaven als nationaal inkomen ex ante enigszins nauwkeurig te voorspellen verhindert de regering, een begroting in te dienen, waarvan met redelijke zekerheid kan worden gezegd, dat een bepaald percentage zal worden verwezenlijkt.

2. Het is echter mogelijk — zonder kennis van de werkelijke hoogte van het defensie-aandeel — te berekenen welke defensiebegroting moet worden ingediend om een gelijkblijvend percentage van het nationale inkomen te behouden. Dit is in dit artikel gedaan onder verschillende veronderstellingen ten aanzien van de groei van het nationale inkomen.

3. Hoe moeilijk het is zich nauwkeurig uit te drukken over de financiering van Defensie blijkt bij bestudering van Keerpunt. Keerpunt bevat twee passages over de financiering van Defensie, die niet met elkaar zijn te rijmen. Bovendien rekent Keerpunt een bezuiniging voor van 1.500 mln. in 4 jaar op Defensie, die bij nadere beschouwing niet aanwezig blijkt te zijn.

4. Al naar gelang de passage van Keerpunt waarvan men uitgaat en al naar gelang de groei van het nationale inkomen dat men verwacht, kan worden geconcludeerd dat Keerpunt voor tussen de 13 en 220% is uitgevoerd in 1974. Uitgaande van de meest waarschijnlijke interpretatie van Keerpunt 7) (vermindering met 0,25% van het nationale inkomen in 4 jaar) en een groei van het nationale inkomen van 14% in 1974 concluderen we dat Keerpunt door de begroting-Vredeling voor ruim 175% is uitgevoerd. De oorzaak van dit resultaat is o.i. eerder een onjuist inzicht van de opstellers van Keerpunt in de begrippen „ongewijzigd beleid” en „de extra financiële inspanning die nodig is om het defensie-aandeel constant te houden”, dan een bewuste wens bij de minister van Defensie om verder te gaan in „bezuinigingen” dan zijn politieke achterban wenst.

J. A. A. W. In 't Velt
M. F. Seckel

Literatuur

- Miljoenennota's 1972, 1973 en 1974;
- Centraal Economisch Plan, uitgave Centraal Planbureau, 1972 en 1973;
- De toekomst van de Nederlandse defensie, bevindingen en aanbevelingen van de Commissie van Civiele en Militaire Deskundigen;
- Drs. P. B. R. de Geus, Enige volumecijfers aangaande de defensie, *ESB*, 2 februari 1972;
- W. H. Wenders, Defensiebegroting in centen of procenten? *Militaire Spectator*, augustus 1973;
- Keerpunt '72, Regeerakkoord van de progressieve drie.

5) Ook een andere passage uit Keerpunt wijst op deze interpretatie nl.: „In de periode 1973-1976 moet tevens een basis worden gelegd voor het tot stand brengen van een verdere verlaging van de defensie-uitgaven tot 3% van het nationaal inkomen”. (Keerpunt, blz. 43).

6) Voorbeeld berekening tabel 4 (14% groei N.I. en passage I):
Theoretisch accres om gelijk % te behouden (zie tabel 3) ..... 336 mln.
Werkelijk accres ..... 159 mln.

Vermindering ..... 177 mln.
177 mln. is 47% van 375 mln. (375 mln. is de gewenste jaarlijkse bezuiniging volgens passage I).

7) Als meest waarschijnlijke interpretatie hebben we deze gekozen daar twee passages van de drie nl. op blz. 43 en 48 in deze richting wijzen.

Welvarend welzijnswerk

De man die beweerde dat van iedere papegaai een bekwam econoom te maken is door hem de woorden vraag en aanbod bij te brengen, heeft ongelijk volgens de marketingdeskundigen. Deze deskundigen leren ons dat in de consumptiemaatschappij het aanbod zich moet aanpassen aan de vraag, hetgeen niet zo eenvoudig is als economieboekjes doen vermoeden.

De aanpassing aan de behoeften van de consument is een principe dat in het bedrijfsleven al aardig is ingeburgerd, maar waarvan de overheid nog weinig kaas heeft gegeten, volgens communicatie-adviseur Hans Ferrée. Daarom heeft hij een boek geschreven ¹⁾ dat het marktgericht denken door de overheid onder de loep neemt. De overheid betuttelt de mensen nog in de geest van „Eet gort, want gort is goed voor u”, aldus Ferrée. Een dergelijk paternalistisch denken past niet meer in de huidige maatschappelijke verhoudingen, zo vindt hij verder.

Ferrée werkt zijn ideeën erg aardig uit aan de hand van het welzijnswerk. Hij komt o.a. tot de conclusie dat de doelstellingen van de welzijnswerkers (zoals „het bevorderen van inzicht in de eigen situatie”) te vaag zijn, dat in het welzijnswerk produkt- in plaats van marktgericht wordt gedacht en dat de actiegroepen de noodklokluiders zijn van het falend welzijnsbeleid. Aan de hand van de 5 P's uit de marketingmix (produkt, plaats, prijs, publiciteit en persoonlijk contact) komt hij tot constructieve voorstellen tot verbetering van de situatie.

Over de toepassing van de marketingfilosofie in het bedrijfsleven is Ferrée overigens ook niet erg enthousiast. Volgens hem kijken de ondernemers nog te veel naar wat de concurrenten op de markt brengen om dat vervolgens dan razend snel te gaan imiteren. Enthousiast is hij over de ontwikkelingen in de „sociale marketing” in de Verenigde Staten. Zijn boek bevat verschil-

lende illustraties waaruit moet blijken dat het Amerikaanse bedrijfsleven (ook de ITT?) door middel van „corporate advertising” alert inspeelt op veranderende waarden in de samenleving.

Concluderend kan worden gesteld dat Ferrée een interessant en typografisch uitstekend verzorgd boek heeft geschreven. De tekst wordt bovendien opgefleurd door aardige reclamevoorbeelden en allerlei smeulige beweringen in de vorm van de laatste stelling bij een proefschrift. Enkele voorbeelden: „Agogie en marketing zijn allebei menswetenschappen die draaien om veranderingsprocessen—alleen het jargon is verschillend”; „Het VPRO-effect: een handvol intellectuelen zit zich op te winden over een maatschappelijke misstand (bijv. de taalhandicap van arbeiderskinderen op school), terwijl alle arbeiders voor wie de uitzending eigenlijk bestemd zou moeten zijn, lekker zitten te kijken naar een ontspanningsprogramma van de TROS”; „Een man die op zijn hoofd staat trekt wel aandacht, maar verkoopt nog niets”.

Een duidelijke misser in het boek is de beschrijving van de auteur op de omslag. Het opgeroepen image van de geflipte en afgekickte twaalf-ambachten-en-dertien-ongelukken opportunist voor wie het grote geluk bij de reclame begon, draagt niet bij tot de geloofwaardigheid van zijn ideeën. Die vaak goede ideeën (vaak maar niet altijd: de overheid moet bijv. niet alleen de behoeften van de consument kennen, maar ze ook beïnvloeden en soms negeren; vgl. de vraag naar wegen die ons land wel eens in één grote asfaltzee zou kunnen veranderen als ze volledig zou worden gehonoreerd) zijn niet alleen van belang voor welzijnswerkers. Voor alle economen die iets met de overheid hebben te maken is het boek een must. Voor functionarissen in het bedrijfsleven die er moeite mee hebben dat de samenleving snel verandert, moet het werkje van Ferrée een geestverruimende ervaring zijn.

Wim Franckena

1) *Welzijn nu in handig welvaartspak!*, de marketing van welzijn in onze consumptiemaatschappij, Kluwer, Deventer, 1973.

(Slot van blz. 907)

Tabel 2.

Funcities	Bedrag a)	Stijging
Sociale	126,1	+ 12,5%
Culturele	111,5	+ 11 %
Dienst van de Rijksschuld	70,4	+ 17 %
Economische	61,1	+ 9,5%
Landsverdediging + Rijkswacht	35,8	+ 9,5%
Lokale overheden	32,1	+ 11,2%
Overige	36,4	+ 10,7%

a) In Bfr. mrd.

Te betreuren is: 1. de aangroei van de last van de Schuld, die nagenoeg 15% van de gewone uitgaven wegsnoept; 2. de uiterst geringe stijging van de uitgaven voor ontwikkelingshulp (van 4,1 mrd. in 1973 tot 4,45 mrd. in 1974).

Maar er rijst ook de vraag in hoeverre de begroting nog juist is. Een eerste feit is dat bepaalde besparingsmaatregelen, verdisconteerd in de begroting van Nationale Opvoeding, vermoedelijk gedeeltelijk zullen worden opgeschort. Ten tweede, het ziet er naar uit dat de terugbetaling van het derde der overdrachtstaks op de voorraden waarschijnlijk niet volledig zal kunnen worden verschoven naar 1975. Ten derde, de in het vooruitzicht gestelde

wijziging van de subsidiëring der gemeenten, die ca. 1 mrd. minder staatsuitgaven zou betekenen, zal op hevig verzet stuiten in het parlement. Ten vierde, de uitgaven voor subsidiëring der steenkolenmijnen lijkt een onderschatting te vertonen. Ten vijfde, kan de vraag worden gesteld of de uitgaven voor werkloosheidsvergoedingen niet al te optimistisch werden geraamd. Ten zesde, suggereert de algemene toelichting zelf dat de subsidies voor ziekte- en invaliditeitsverzekering aan een herziening zullen moeten worden onderworpen.

Er is dus zeker geen overschot meer van 200 mln. Maar het is zeker nog te vroeg om een bedrag van het tekort te becijferen. De triomfalistische stijl van het document doet wel even pijnlijk aan.

De overige niet-gewone uitgaven zullen slechts een matige aangroei kennen, 8,1 mrd. of 7%, waardoor het totale tekort, dat in 1973 112,3 mrd. zal bedragen (d.i. t.o.v. totale uitgaven 20%), zal worden gereduceerd tot 105,9 mrd. (d.i. t.o.v. totale uitgaven 17,5%). Dit betekent dat in 1974 de staat een hoog bedrag zal moeten ontlenen, waardoor de openbare schuld alweer een stuk de

hoogte zal ingaan en de volgende begrotingen worden bezwaard. In vergelijking met de begroting 1973, die toch sterk inflatoire elementen bevat, zal de miljoenennota 1974 minder inflatoire krachten ontwikkelen. In het huidige inflatieklimaat had nog meer soberheid moeten worden gevraagd. Gedane zaken nemen geen keer, maar 1973 afsluiten met een deficit op de gewone begroting van ongeveer 6,5 mrd. kan niet anders dan aan de kaak worden gesteld. Dit „gunstige” resultaat werd tenslotte verkregen door de omstandigheid dat we een hoogconjunctuur beleven, die het mogelijk moet hebben gemaakt een aanzienlijk lopend overschot te realiseren. Het zal voor een volgende keer zijn.

Er is een enorme behoefte aan betere planning

DRS. S. E. PRONK*

Er is een enorme behoefte aan betere planning, zo staat te lezen in het dezer dagen verschenen *Jaarverslag 1972 van de Rijksplanologische Dienst*. Behalve dat jaarverslag heeft deze dienst in aansluiting aan reeds eerder verschenen afleveringen in de serie „Publikaties van de Rijksplanologische Dienst” 1) voorts nog het licht doen zien:

'72-3 *Over de samenhang tussen economische, sociaal-culturele en ruimtelijke planning in Nederland;*

'72-4 *Landelijke gebieden.*

De eerste titel behelst de tekst van een preadvies voor de Second ECE Conference on Urban and Regional Research gehouden te Dublin in 1972. Het preadvies is opgesteld door Drs. D. Hazelhoff van de Rijksplanologische Dienst in samenwerking met Drs. B. A. van Hamel van het Centraal Planbureau. De tweede titel is een herdruk van Hoofdstuk I van het jaarverslag over 1971.

Vergeleken met vorige jaren moet bepaald van een magere oogst aan geschriften van de staf van de Rijksplanologische Dienst worden gesproken. Ongetwijfeld is dat toe te schrijven aan de voorbereidingen voor de Derde nota over de ruimtelijke ordening. Alle beschikbare denkkraft zal benodigd zijn voor de richtlijnen en oriëntatienota's; om die tot stand te brengen is de „druk op de ketel” waarschijnlijk al boven de veiligheidsgrens opgevoerd.

Bij de indeling van het jaarverslag over 1972 is wederom de beproefde formule toegepast. In het eerste hoofdstuk zijn algemene beschouwingen opgenomen, welke ditmaal gaan over „planning en onderzoek op het gebied van de ruimtelijke ordening”. Het tweede hoofdstuk bevat het gebruikelijke overzicht over de ruimtelijke ontwikkeling in Nederland en het derde hoofdstuk het verslag van de werkzaamheden van de organen op nationaal niveau ten behoeve van de ruimtelijke ordening.

De ruimtelijke ontwikkeling

Planning en ordening worden noodzakelijker wanneer er — om Mannheims bekende woorden te gebruiken — sprake is van een „increasing density of events”. In het tweede hoofdstuk van het jaarverslag wordt de toenemende dichtheid van de verschijnselen hier te lande in concreto beschreven.

Deze manifesteert zich in de landelijke gebieden. Daar dringt de bio-industrie op — juist in landschappelijk aantrekkelijke streken — met alle kwalijke gevolgen van dien. Daar dient een infrastructuur van groter kaliber te worden geschapen vanwege het zwaarder wordende agrarische transport. Zij manifesteert zich voorts op het gebied van het verkeer en vervoer. Er wordt met kennelijke bezorgdheid gewag gemaakt van het in 1972 weer sterk verder gegroeide autopark in samenhang met de teleurstellende resultaten van het openbare vervoersbedrijf. Er is een nieuw onderwerp aan dit onderdeel van het jaarverslag toegevoegd: de straalverbindingen — van toenemende betekenis bij de telecommuni-

catie — die steeds duidelijker beperkingen opleggen aan het gebruik van de ruimte. Zij manifesteert zich uiteraard ook in de stedelijke gebieden. Daar is 30% van de te produceren woningen nodig voor het opvangen van de daling van de woningbezetting, hetgeen een verdunning betekent welke stellig zal bijdragen tot een verdere verdichting van het gebeuren. Daar zijn de emotionele reacties op afbraakplannen met betrekking tot bekende gebouwen of vertrouwde buurten, omdat in financieel-economische calculaties „de belevingswaarde” nu eenmaal niet wordt meegerekend.

Het jaarverslag is op zijn best daar waar ten aanzien van controversiële aangelegenheden — bijvoorbeeld de afsluiting van de Oosterschelde — pal naast het overheidsstandpunt de mening wordt weergegeven van diegenen uit de burgerij die een gans andere opvatting hebben omtrent dat wat er moet gebeuren. De relatie tussen „the Established and the Outsiders” om met Elias te spreken wordt dan naar het leven getekend. In de sociaal-economische paragraaf komen verschillende onderwerpen aan de orde. Met name kan worden genoemd een up-to-date gebracht overzicht van de rijksuitgaven voor de ruimtelijke inrichting over de jaren 1971 t/m 1973. Deze blijken nagenoeg hetzelfde stijgingspercentage te vertonen als dat van de totale rijksuitgaven en van het nationale inkomen. Naar openhartig wordt medegedeeld kunnen daaruit evenwel geen conclusies worden getrokken. Dat is terecht, want bijvoorbeeld over het verloop van het prijsindexcijfer voor overheidsinvesteringen is maar weinig bekend. Toch wordt beoogd met de verzamelde gegevens een bijdrage te leveren tot de opstelling van meerjarige uitvoeringsprogramma's. In deze paragraaf wordt voorts een duidelijk beeld gegeven van de stand van zaken met betrekking tot het instrumentarium van het regionaal-economische beleid. De algemeen-economische ontwikkeling wordt gekenschetst met enkele gegevens voornamelijk ontleend aan *Miljoenennota* en *Centraal Economisch Plan*. Enige aandacht voor veranderingen in de structuur van de ondernemingsgewijze produktie zou daarnaast niet hebben misstaan. Voor de ruimtelijke ontwikkelingen zijn deze in verschillend opzicht minstens even belangrijk te achten.

Een sterk toenemende dichtheid van de verschijnselen mag niet meer worden verwacht op grond van de demografische cijfers. Ten tijde van de Tweede nota moest nog rekening worden gehouden met 20 en zelfs met 21 mln. inwoners rond het jaar 2000. De laatste tijd is dat echter sterk gereduceerd. Ook in dit geval mag echter niet uitsluitend worden afgegaan op aantallen mensen. De dichtheid van de verschijnselen is immers ook afhankelijk van veranderende opvattingen en gedragingen van de bevolking. De spanningen rond de huidige verzorgingsstaat — waaraan in het voetspoor van Van Heck aandacht wordt geschonken — zullen zeker niet na-

* De auteur is verbonden aan het Planologisch en Demografisch Instituut van de Universiteit van Amsterdam.

1) Zie hiervoor *ESB* van 30 augustus 1972, blz. 821.

laten ook van invloed te zijn op de ruimtelijke ontwikkeling. Misschien zal het in de toekomst er zelfs nog van moeten komen — naast de verontreinigingen in het fysisch milieu — in dit onderdeel van het jaarverslag te berichten over verontreiniging in het psychische vlak. Aanknopingspunten zouden kunnen worden gevonden in het verschijnsel „overinformatie” en de „pakhuizen vol economische kennis”, toe te schrijven aan het ongetemperde driftleven van de werkende leden van de hobbyclub van wetenschappelijke publicisten 2). Maar wel is het onterecht om hier van verontreiniging te spreken. Mogelijk worden we daardoor juist geconfronteerd met een nieuwe stap in de genese van de geest, zoals Teilhard de Chardin dat formuleert, en dan moet het planologisch toch goed zijn in te passen.

Planning en onderzoek op het gebied van de ruimtelijke ordening

De algemene beschouwingen van het jaarverslag zijn ditmaal gewijd aan een onderwerp van uitermate centrale betekenis: planning en onderzoek op het gebied van de ruimtelijke ordening. Achtereenvolgens wordt ingegaan op:

- de ontwikkeling van de ruimtelijke planning: van „eindtoestandplanning” tot procesplanning;
- de onderscheidene planningtypen: tactical-, structural-, systematic-, action- and advocacy planning;
- de methoden en technieken van planning: demografische-, economische-, grondgebruiks-, verkeers- en vervoers- en ecologische modellen alsmede evaluatie- en cartografische technieken;
- het WERON, zijnde het Werkproces Ruimtelijke Ontwikkeling Nederland, waardoor het mogelijk is „om geregeld, bijv. ten behoeve van de Derde nota, gegevens af te tappen”;
- inventarisatie en onderzoek: waarneming van de ruimtelijke werkelijkheid en van de maatschappelijke ontwikkeling, alsmede onderzoek ten behoeve van de formulering van doelstellingen en van beleidsinstrumenten.

Uit deze aangeklede inhoudsopgave blijkt wel, dat er heel wat voor komt kijken om — zoals de vorige Directeur-Generaal voor de Ruimtelijke Ordening het dacht ik eens heeft uitgedrukt — te zorgen dat de gewone man 's avonds rustig zijn pijpje kan roken en zijn krantje lezen, of om — zoals het wat formeler in de Tweede nota staat — de levensontplooiing van de bevolking, voor zover die van het leefmilieu afhankelijk is, zo goed mogelijk te dienen.

Planning en ordening gaan uit van de gedachte, dat de samenleving maakbaar is, dat de toekomst een kwestie van kiezen is. Dat roept de vraag op van welke toekomst. Daarento dient de doelstellingen van het te voeren beleid opheldering te verschaffen. Dat is geen eenvoudige aanlegenschap. De vijf doelstellingen van het sociaal-economisch beleid zijn al decennia geleden vrij concreet geformuleerd. Lange tijd leidden ze een ongestoord bestaan en men wist niet beter of het zou altijd zo blijven. De laatste jaren is dat anders geworden: er kwam minstens één nieuwe doelstelling bij, de oude kwamen danig op de tocht te staan of er werd steeds minder aan voldaan, zodat het soms gênant werd om ze te noemen. De doelstellingen van het ruimtelijke beleid hebben een gans ander verleden. Aanvankelijk meende men, dat het proces van vormgeving in enkele stellingen was te vangen. Daarna ging men inzien, dat bij de ruimtelijke ordening de nadruk moest liggen op „doel en middel van hier en nu”. Ten tijde van de Tweede nota waren dat het „inrichtingsbeleid” en het „stimuleringsbeleid”. Dat werd nader

geconcretiseerd in onderwerpen, zoals de gebundelde deconcentratie, het behoud van de centrale open ruimte en het Scheldebekken als nieuwe centrale as van zeehavenontwikkeling. En nu? Nu lezen we dat de ruimtelijke ordening zich niet zozeer onderscheidt door het hebben van eigen doelstellingen, maar dat die voortvloeien uit de maatschappelijke doeleinden. Coördinatie dient te bewerkstelligen, dat ze op elkaar zijn afgestemd en bij elkaar aansluiten. Zo schrijft de evolutie voort. Waarheen? Al naar uw eigen smaak moeten Marx of Mandel, Popper of Polak, Wertheim of weet ik wie de Wijze van uw waarheid is, u dat maar diets maken. Het jaarverslag laat zich daar niet over uit.

Gesteld echter dat nu op zekere dag — zoveel als doenlijk is — alle doeleinden zijn geformuleerd, alle relaties bloot gelegd, alle modellen geperfectioneerd, alle statistische gegevens verzameld, alle beleidsinstrumenten verworven, zijn we er dan? Geenszins. Hoe de planning zich ook ontwikkelen zal, „vaststaat dat zij nooit tot volledige zekerheid zal kunnen leiden”. De ruimtelijke structuur zal nooit volledig in een model zijn te vangen. „Dit is een element van onzekerheid, maar tevens van vrijheid. De onberekenbaarheid van de menselijke geest kan en mag niet worden uitgeschakeld”. Uit dat laatste zou men licht de indruk kunnen overhouden, dat zoiets als creativiteit toch eigenlijk maar als sluitpost wordt beschouwd, alleen daar te ontplooiën waar de planning niet bij machte is om de gang van zaken onder controle te krijgen. Dat is evenwel niet de bedoeling. Twee gevaren — zo wordt daarna nl. vervolgd — bedreigen een planning met geavanceerde gebruikmaking van wetenschap en techniek:

- het gevaar van de technocratie; op de planners rust de zware verantwoordelijkheid inzicht en entree te geven op de essentiële plaatsen;
- het gevaar van de volkomen vastlegging van de ontwikkeling; de overheid heeft echter „althans in Nederland, slechts beperkte mogelijkheden” en belangrijker nog is het besef, dat marges nodig zijn voor de ontwikkeling van leven en maatschappij.

Dat moge gevaren worden genoemd die de planning bedreigen, het wezenlijke gevaar ligt in de mogelijke verstarving van de samenleving. Het gaat hier om de verhouding tussen van Mannheim noemde de functionele rationaliteit — snelgroeiend en gericht op het goed laten draaien van het bestaande systeem — en de substantiële rationaliteit — gericht op de doorbreking van het systeem waar dat nodig is of wordt. Zulks dan gekoppeld aan de vrees, dat door de achterblijvende ontwikkeling van de substantiële rationaliteit bij de overaangepaste mens het onvermogen zal ontstaan om nog buiten het systeem te kunnen denken 3). Dat kan bepaald geen denkbeeldige vrees worden genoemd. Daarbij komt de vraag, welke individuen, groepen en organisaties in een steeds verder van planning doortrokken samenleving nog tot creativiteit in de marge kunnen komen. Het ontstaan van nieuwe ongelijkheden naast de bestaande lijkt daarbij voor de hand te liggen. Uit een nadere specificatie van de enorme behoefte aan betere planning kan echter blijken, dat heel het streven erop is gericht tot een ware „planning for freedom” te komen.

S. E. Pronk

2) J. H. C. Lisman, Overinformatie, *ESB*, 10 januari 1973, blz. 28 en J. Wemelsfelder, Pakhuizen vol economische kennis, *ESB*, 27 juni 1973, blz. 571.

3) H. P. M. Goddijn c.s., *Geschiedenis van de sociologie*, Meppel, 1972, blz. 248.

Met „ESB” een beter economisch-politiek inzicht

Het juridische verslag van ondernemingen

Een poging tot rationalisering

MR. P. J. W. DE BRAUW *
A. G. WALKER
L. MENOZZI

Als gevolg van de groei, zowel in aantal als in omvang, van ondernemingen in alle landen van de wereld en van de toenemende internationale handel, is de positie van de accountant steeds belangrijker geworden. Meer dan ooit moet hij in staat zijn de onderneming die het voorwerp van zijn verslaggeving is door te lichten, door de opzet van samenstellingen, die wel geconsolideerd zijn maar toch steeds verder ontwikkeld raken in gecompliceerde financiële en monetaire transacties, heen te zien, om te kunnen komen tot een juiste waardering van de werkelijke betekenis van de cijfers waarmee hij wordt geconfronteerd en waarin in de meeste gevallen slechts weinig bestuurders van de grotere ondernemingen een volledig inzicht hebben.

Dikwijls zal hij op grond van zijn ervaring de werkelijke betekenis van een bepaalde aanwijzing en de gevallen waar opletten geboden is, onderkennen. De ervaring leert echter, dat in veel gevallen het onderzoek zich behalve op de cijfermatige kant van de ondernemingsstructuur ook moet toespitsen op de juridische aspecten daarvan: een taak waarvoor de accountant, in de klassieke betekenis van het woord, even weinig vaardigheid heeft als de jurist voor de financieel-administratieve problemen van de vennootschap.

Tweeledige structuur

In feite is het skelet van een onderneming tweeledig. Het gemakkelijkst te onderscheiden is haar financieel-economische structuur, die voor het grootste deel van de buitenwereld ook de belangrijkste is. Maar de eigenlijke opbouw van de onderneming is uit nog een tweede bestanddeel samengesteld: de juridische structuur, die voor de balans en de toekomstige industriële of commerciële ontwikkeling van de onderneming even belangrijk blijkt te zijn als haar financiële en economische toestand.

In het dagelijks leven van de onderneming zijn deze twee structuren niet gescheiden, maar onderling nauw verbonden door een voortdurende wisselwerking. Vandaar dat een accountantsrapport noodzakelijkerwijze, zij het niet altijd even duidelijk, naast een financieel-economisch overzicht van de vennootschap ook gegevens bevat omtrent haar juridische positie.

Consciëntieuze accountants realiseren zich, dat zij, ondanks een ruime praktische ervaring, dit aspect van de ondernemingsstructuur onvoldoende beheersen. Als gevolg daarvan is het de gewoonte geworden, dat sommige accountants met de toestemming van hun cliënt van advocaten een rapport vragen over enig specifiek juridisch onderwerp om dit in hun eigen rapport te verwerken. Dit is echter niet altijd voldoende om de juridische structuur van een vennootschap duidelijk te belichten en daarom is het thans gebruik om in bijzondere omstandigheden (bijv. in verband met overnemingen, fusies, joint-ventures enz.) het traditionele accountantsverslag te combineren met een verslag betref-

fende de juridische aspecten van de vennootschap, dat wordt gemaakt door advocaten en dat in de internationale praktijk „Legal Audit” (misschien te vertalen door „het juridische verslag”) wordt genoemd in tegenstelling tot of liever als aanvulling van het accountantsrapport.

Het begrip „legal audit”

Een andere ontwikkeling die in zwang begint te komen is dat de „legal audit” even regelmatig en gebruikelijk wordt als het jaarlijkse accountantsrapport. Men is van mening dat dit de enige logische en doelmatige wijze is om aan de aandeelhouders een compleet beeld van zowel de financiële als de juridische structuur van de vennootschap te bieden.

De tendens in de richting van een regelmatige „legal audit” is echter enigszins afgeremd, doordat als gevolg van het nieuwe karakter van deze ontwikkeling er enerzijds nog geen aanvaard patroon van regels is voor wat betreft het begrip, de draagwijdte, methoden en maatstaven van de „legal audit”, terwijl anderzijds niet ieder advocatenkantoor is uitgerust om deze taak te vervullen.

Het is dan ook tijd om te trachten het begrip „legal audit” te definiëren en althans een aantal voorlopige regels aan te geven voor de werkwijze waarop het moet zijn gebaseerd, om aldus te komen tot een methode van waardebepaling, waarvan de precisie en betrouwbaarheid vergelijkbaar zijn met die van het traditionele accountantsrapport.

Als wij vergelijkend te werk gaan, komen wij tot de conclusie dat — evenals het accountantsrapport beoogt een complete waardering van de financieel-economische structuur van de vennootschap te geven — de „legal audit” een veelomvattende waardering van haar juridische structuur moet geven. Indien de accountantsverslaggeving en de juridische verslaggeving langs dezelfde lijnen en terzelfder tijd worden uitgevoerd, zullen de aandeelhouders een grondige en complete momentopname van de vennootschap krijgen.

Wat de methode betreft: het patroon van de „legal audit” moet in grote lijnen dat van het accountantsverslag volgen, doch het zal een enigszins ander karakter hebben als gevolg van verschil in gezichtshoek en in de aard van de behandelde onderwerpen. De genoemde methode berust in beginsel op het volgende. Omdat zij in de feitelijke onmogelijkheid verkeren om iedere rekening apart te controleren, hanteren de accountants bepaalde steekproeven om de juistheid te controleren van de uitkomsten van een balans. Evenzo zouden advocaten dergelijke steekproeven moeten hanteren en hun verslag baseren op de waardering van een aantal essentiële onderwerpen, om op grond daarvan te komen tot een veelomvattend beeld van de juridische structuur van de

* De auteurs zijn advocaat te Den Haag, Madrid en Milaan. Dit artikel verscheen eveneens in Italië en Spanje.

vennootschap die het onderwerp van hun verslag vormt. Het lijkt dan ook nuttig enige suggesties te doen voor wat deze essentiële onderwerpen betreft, zonder daarbij echter volledig te willen zijn en met het voorbehoud dat iedere „legal audit” moet worden ingericht naar de feitelijke situatie van de vennootschap waarop het betrekking heeft.

Onderwerp van onderzoek

Uitgangspunt daarbij zal zijn de vennootschapsstructuur van de onderneming, de formele juistheid van de benoemingen en de bevoegdheid van de bestuurders en procuratiehouders van de vennootschap. Eveneens zijn van groot belang alle juridische vragen die het personeel van de vennootschap betreffen, zoals o.a. sociale verzekeringen en collectieve arbeidsovereenkomsten. Andere onderwerpen die niet mogen ontbreken zijn: octrooien, licenties; de juridische kant van financiële verplichtingen als garanties en leningen; voorts aanhangige procedures en arbitrages; beoordeling van onroerend goed van de vennootschap met een beschrijving van de ligging en de daarop drukkende lasten en publiekrechtelijke beperkingen en tenslotte een algemeen overzicht van de fiscale situatie van de vennootschap en een beoordeling van de wijze waarop de fiscale vraagstukken worden behandeld.

Een speciale moeilijkheid doet zich voor in verband met de contracten. De normale „legal audit” kan onmogelijk een controle op alle contracten bevatten. Een steekproef van contracten moet in het algemeen worden gedaan met een studie en een beschrijving van de essentiële inhoud van die contracten, die van vitaal belang zijn voor de activiteiten van de onderneming. Deze moeten naar aard en betekenis worden omschreven. Ook dienen standaardformulieren voor orders, koop- of huurcontracten e.d. aan een onderzoek te worden onderworpen en waar nodig besproken.

Het uitvoeren van een juridische rapportage volgens de bovenvermelde beginselen brengt een aantal problemen met zich mee, die waard zijn vermeld te worden.

Beroepsregels

In de eerste plaats een probleem van methodiek, dat samenhangt met de beroepsregels. Het is essentieel, dat de juridische rapportage wordt uitgevoerd door een onafhankelijk advocaat zonder functies in de betreffende onderneming. Een juridische functionaris binnen de onderneming, ook al is hij niet rechtstreeks betrokken bij enig bijzonder onderwerp, is toch te zeer gewend geraakt aan wat binnen zijn onderneming standaard-praktijk is geworden om een objectieve kijk te hebben op hetgeen hij moet onderzoeken. Evenzeer is duidelijk, dat ook een onafhankelijk advocaat voorzichtig dient te zijn met het accepteren van de opdracht om de juridische rapportage te verrichten, tenzij hij volkomen vrij staat van de betrokken onderneming. Als de advocaat, zijn familie of partners financieel zijn geïnteresseerd in de onderneming (tenzij het betreft een ter beurze genoteerde vennootschap waarin men enige geen-zeggenschap gevende aandelen bezit) moet hij bedanken. Wij menen dat de advocaat die de rapportage verricht, de normale advocaat van de onderneming kan zijn, mits hij niet tevens enige functie in de onderneming vervult.

Op deze regel kunnen uitzonderingen bestaan. Het komt bijv. wel voor dat de advocaat van een buitenlandse dochtervennootschap van een grote onderneming in die vennootschap tevens een functie vervult als directeur of commissaris. Als dit gebeurt uit puur formele overwegingen en zijn bemoeienis in feite geen andere is dan die van advocaat, kan hij de juiste persoon zijn om de juridische rapportage te verrichten. Wanneer echter de buitenlandse dochtervennootschap wordt geleid door plaatselijke functionarissen met wie

sinds 1917

sinds 1917

STENOGRAFENBUREAU

W. STEMMER & Zn. B.V.

Schiebroekseweg 22-24, telefoon (010) 22 38 66
postbus 35007, Rotterdam

vervaardigt o.a. de officiële gemeenteraadsverslagen van Arnhem, Baarn, Best, Breda, Dordrecht, Eindhoven, Groningen, Haarlem, Haarlemmermeer, 's-Hertogenbosch, Hilversum, Maastricht, Rheden, Rotterdam, Tilburg en Veldhoven.

Wij leveren ook :

notulen van directie- en aandeelhoudersvergaderingen

De jarenlange gedegen ervaring van ons bureau, toepassing van moderne geluidsopnametechniek en vooral onze eerste-klas medewerkers garanderen snel en accuraat werk, uitgevoerd op uiterst betrouwbare en discrete wijze.

I.M.

de advocaat in regelmatig contact staat, doet zich opnieuw de vraag voor of hij niet moet bedanken. De juridische rapportage zou in deze gevallen moeten worden toevertrouwd aan een volledig onafhankelijk kantoor. Het is duidelijk dat de vaste advocaat van de onderneming een aanzienlijke bijdrage kan leveren in de te verrichten werkzaamheden door het kantoor, dat het verslag opstelt, van de nodige informatie te voorzien.

De benodigde organisatie

Een ander belangrijk probleem is dat van de organisatie nodig om de juridische rapportage te kunnen verrichten.

Het merendeel van de benodigde feitelijke informatie moet worden verschaft door de betrokken onderneming of door deren.

Ten aanzien van een aantal specifieke zaken (procedures, belastingen enz.) moet het kantoor dat de rapportage verricht het advies inwinnen van de advocaten, die in dergelijke zaken de vennootschap bijstaan.

De te verrichten werkzaamheden zijn echter zeer uitgebreid en het vereist de vereende krachten van een team van zeer gespecialiseerde advocaten om in een beperkt tijdsbestek de vereiste studie, onderzoek en beoordeling te voltooien.

Zijn op dit ogenblik de advocatenkantoren in Europa toegerust om regelmatig juridische rapportages te verrichten? Waarschijnlijk zullen op dit ogenblik zeer weinig kantoren menen dat zij een voldoende ervaren bezetting hebben voor deze speciale taak. De ervaring zal moeten groeien en de organisatie van de kantoren zal op deze taak moeten worden berekend. Op dit moment kan worden gezegd dat alleen kantoren van enige omvang dit werk aankunnen. Het vereist een hoge graad van vertrouwde met problemen van vennootschappen in het algemeen en zo mogelijk ook met die van de tak van industrie of handel, waarin de betrokken onderneming werkzaam is. De kantoren, die dergelijke juridische rapportages willen verrichten, zullen dan ook een aantal advocaten moeten hebben of opleiden, die vertrouwd zijn of kunnen worden met de genoemde onderwerpen.

Vanaf dat ogenblik mag worden verwacht dat de ervaring en organisatie van de kantoren gelijke pas zullen houden met de ontwikkeling van de vraag naar juridische rapportages en dat daarmee in de praktijk het probleem van „overbelasting” zal worden vermeden, dat dit nieuwe werkterrein voor de advocatuur met zich meebrengt.

Pieter J. W. de Brauw
Antonio Garrigues Walker
Luciano Menozzi

EG verslagen

In *ESB* van 6 juni jl. schreef de heer Ketting onder de titel „EG verslagen”. De jaarverslagen van de EG, voluit geheten *Algemeen verslag over de werkzaamheden van de Gemeenschappen* 1), worden in de huidige vorm sinds 1968 gepubliceerd. Het meest recente verslag betreft 1972. Elk van de zes tot heden verschenen verslagen is een omvangrijk boekwerk van ca. 550 pagina's. Bij wijze van inleiding wordt aan het verslag de programmatische rede toegevoegd, waarmee de voorzitter van de Europese Commissie het inleidt bij het Europese Parlement. In de vier meest recente verslagen besloeg deze rede resp. 11, 24, 24 en 30 pagina's.

Om te laten zien hoe ten aanzien van bepaalde interne ontwikkelingen binnen de EG jaar in jaar uit dezelfde leuzen worden gebezigd, legde de heer Ketting in zijn artikel enkele uitspraken naast elkaar, die in opeenvolgende jaren door verschillende personen werden gedaan. Op zich kan men hiertegen weinig inbrengen, ware het niet, dat deze oefening de naam kreeg: „EG verslagen”, terwijl *uitsluitend* geciteerd werd uit de inleidingen tot die verslagen (die in het beste geval nog slechts 6% van het aantal pagina's in beslag nam van het boekwerk zelf). Over de inhoud van de verslagen zelf werd niet gerept.

De inleidingen hebben zowel een eigen titel als een eigen functie, zodat de heer Ketting gemakkelijk en met meer recht van spreken over „EG Programma's” had kunnen schrijven. Anders lijkt het erop, dat de heer Ketting zijn oordeel over de verslagen baseert op hun inleidingen, wat bij een bespreking een wel bestaande, maar toch wat ongebruikelijke procedure is. Het grote lettertype, dat voor de inleiding wordt gebruikt stimuleert natuurlijk zo'n handelwijze.

Naast de formele punt van kritiek, dat de vlag de lading niet dekt, is de suggestieve knipselselectie van de heer Ketting aanleiding tot enkele opmerkingen, die het beeld dat hij t.a.v. de EG oproept, zouden kunnen completeren. Een dergelijke aanvulling is het doel van dit artikel.

De heer Ketting suggereert met zijn keuze uit de toespraken van Malfatti en

Ortoli dat de EG in het afgelopen jaar niet (veel) verder is gekomen met het verwezenlijken van haar nobele interne doelstellingen. Nu karakteriseren vrijwel alle door de heer Ketting onder de loep genomen citaten 2) lange-termijnprocessen van Europese integratie. In het ene jaar, dat tussen de twee programma's ligt, hebben in deze processen maar beperkte veranderingen kunnen plaatsvinden.

Men kan zeker kritiek hebben op de werkzaamheden van de EG, en ik zal de laatste zijn om al te veel optimisme aan de dag te leggen ten aanzien van de EG. Elke opbouwende kritiek impliceert echter, dat men de bekritiseerde tot véél in staat acht, en zeker tot meer dan hij op een bepaald gebied presteerde. Aan enkele gerealiseerde zaken kan men nu illustreren, dat deze verwachting t.a.v. de EG niet ongegrond is en dat zij inderdaad actie kan voeren. Men zou zelfs zo'n illustratie eerder verwachten van een artikel genaamd „EG verslagen”, dan louter een constatering van overeenkomsten in twee opeenvolgende EG programma's (overeenkomsten die er zelfs bewust ter wille van de beleidscontinuïteit kunnen zijn ingebracht).

Wat zou onder de ruime titel „EG verslagen” in dat geval eveneens genoemd dienen te worden? Bijvoorbeeld de volgende passages over enkele interne en externe verrichtingen van de Gemeenschap tussen 1 januari 1971 en 1 januari 1972. (Zinsneden uit het verslag over 1971, aangeboden door de Commissievoorzitter Malfatti, zijn met kleine letters gedrukt).

Uitbreiding van de EG

„... De op 30 juni 1970 te Luxemburg begonnen onderhandelingen werden voortgezet en na 19 maanden afgesloten...” (blz. 23).

„... De bekrachtiging van de akten betreffende de toetreding van het Koninkrijk Denemarken, Ierland, en het Verenigd Koninkrijk van Groot-Brittannië en Noord-Ierland tot de Europese Gemeenschappen, welke op 22 januari 1972 te Brussel waren ondertekend, vond in de loop van 1972 plaats...” (blz. 19).

Betrekkingen met de EVA

„... De Raad heeft de Commissie tijdens

zijn zitting van 29 november 1971 verzocht onderhandelingen met de EVA-landen die geen kandidaat zijn voor toetreding te openen. Deze onderhandelingen zijn in december 1971 begonnen...” (blz. 79).

„... Op 22 juli 1972, verrichtte de vergrote Gemeenschap... de onderhandelingen over de vrijhandelsovereenkomst met Oostenrijk, Finland, IJsland, Portugal, Zweden en Zwitserland voor de onder de Verdragen van Rome (EEG, Euratom) en onder het Verdrag van Parijs (EGKS) vallende industrie-producten...” (blz. 25).

Economische en monetaire politiek

„... In hun resolutie van 22 maart 1971 geven de Raad en de vertegenwoordigers van de regeringen der Lid-Staten uiting aan hun politieke bereidheid om een economische en monetaire unie tot stand te brengen volgens een plan in etappes dat op 1 januari 1971 ingaat... Verder bevat de resolutie... een uitnodiging aan het Monetair Comité en aan het Comité van presidenten van de centrale banken om... een verslag op te stellen over de organisatie, de taken en de statuten van een Europees fonds voor monetaire samenwerking...” (blz. 147, 149, 150).

„... Staatshoofden en regeringsleiders van de Lid-Staten van de uitgebreide Gemeenschap te Parijs op 19 en 20 oktober 1972... besluiten vóór 1 april 1973... een Europees fonds voor monetaire samenwerking in te stellen...” (blz. 114).

Arbeidsmarktvragestukken

„... De Commissie heeft haar volledige medewerking verleend aan het Permanent Comité voor de arbeidsmarktvragestukken... Zo werden aan het Comité voorgelegd: ... de algemene beleidslijnen voor de uitwerking van een communautair programma inzake beroepsopleiding...” (blz. 190).

„... De Commissie heeft de laatste hand gelegd aan haar nieuw actie-programma getiteld „Eerste maatregelen met het oog op de tenuitvoerlegging van een gemeenschappelijk beroepsopleidingsbeleid”. Het door de Commissie op 25 oktober 1972 goedgekeurde ontwerp werd op 6 november 1972 ter algemene goedkeuring bij de Raad ingediend...” (blz. 148).

Europees Sociaal Fonds

„... Wat betreft de hervorming van het Fonds, werd door de Raad op 1 februari 1971 de formele tekst vastgesteld van het... besluit, dat de algemene beginselen omschrijft op grond waarvan dit nieuwe Fonds zal functioneren...” (blz. 195).

„... Het... vernieuwde Europees Sociaal Fonds werd met ingang van 1 mei operationeel. In september 1972 heeft de Commissie een nota opgesteld betreffende de indiening van aanvragen om bijstand van het Fonds...” (blz. 149).

De associatie met Cyprus

„... De Raad heeft de Commissie op 30 december gemachtigd handelsbesprekingen met Cyprus te voeren...” (blz. 344).

„... De overeenkomst waarbij een associatie tot stand wordt gebracht tussen de EEG en Cyprus en het aanvullend protocol werden op

1) De Gemeenschappen = Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal, Europese Economische Gemeenschap, Europese Gemeenschap voor Atoomenergie.

2) Zinsneden over Europa's douane-unie, economische politiek, geld- en kapitaalmarkt, industrie, werkgelegenheid, regionale vraagstukken, belastingen, vervoer, energie, milieu en insituties.

19 december 1972 te Brussel ondertekend..." (blz. 304).

De associatie met Turkije

.... De betrekkingen tussen de Gemeenschap en Turkije werden in 1971 gekenmerkt door de ondertekening op 27 juli en de inwerkingtreding op 1 september van een tussentijdse overeenkomst..." (blz. 338).

.... De aanzienlijke groei van de Turkse uitvoer naar de zes Lid-Staten in 1972 (over de eerste zes maanden van 1972 een stijging met 73%) valt grotendeels te verklaren uit de voordelen welke voor Turkije uit de interim-overeenkomst voortvloeien (vrijdom van rechten voor vrijwel alle goederen in de industriële sector)..." (blz. 301).

De handelsbetrekkingen met de Verenigde Staten

.... De bilaterale onderhandelingen welke sinds eind december 1971 worden gevoerd..." (blz. 383).

.... De betrekkingen tussen de Verenigde Staten en de Gemeenschap werden in het begin van het jaar gekenmerkt door het sluiten op 11 februari 1972 van een overeenkomst op handelsgebied... De overeenkomst omvat enerzijds een gemeenschappelijke verklaring waarbij beide partijen zich verplichten in 1973 in het kader van het GATT uitgebreide multilaterale onderhandelingen te beginnen en anderzijds een briefwisseling welke wederzijdse verplichtingen op handelsgebied behelst..." (blz. 348).

Betrekkingen met Latijns Amerika

.... Op 18 juni 1971 kwamen de Gemeenschappen en de landen van Latijns Amerika

in een gemeenschappelijke verklaring overeen onderling de mogelijkheid te scheppen een dialoog op gang te brengen waarvoor zij tegelijkertijd de richtlijnen en de procedures hebben vastgesteld..." (blz. 388).

.... In het kader van bovengenoemde dialoog vond op 11 december 1972 een derde ontmoeting plaats tussen de vertegenwoordigers van de Latijnsamerikaanse landen, de Lid-Staten en de Gemeenschap... voort is een gemengde groep van deskundigen inzake handelsvraagstukken ingesteld, die tijdens de voor de zomer 1973 geplande vierde ontmoeting verslag zal moeten uitbrengen..." (blz. 343).

De algemene tariefpreferenties

.... In zijn vergadering van 21 en 22 juni 1971 heeft de Raad van de Europese Gemeenschappen een aantal verordeningen vastgesteld en besluiten genomen waardoor de algemene tariefpreferenties van de Gemeenschap per 1 juli 1971 in werking treden..." (blz. 374).

.... 26 en 27 juni 1972 heeft de Raad ingestemd met de uitbreiding van de preferenties tot de volgende landen: Cuba, Bhoetan, Fidji, Oman, Nauru, Tonga, West-Samoa, Sikkim en Bangla Desh... de wijze van toepassing van de algemene preferenties in 1973 is nader uitgewerkt..." (blz. 340).

Internationale tinovereenkomst

.... De Raad heeft... een hoge ambtenaar van de Commissie gemachtigd de overeenkomst namens de Gemeenschap te ondertekenen; dit is gebeurd op 27 januari 1971..." (blz. 398).

.... Sedert begin april 1972 is de Gemeenschap tot de internationale tinovereenkomst toetgetreden..." (blz. 363).

Internationale cacao-overeenkomst

.... De Commissie heeft deelgenomen aan het overleg van het secretariaat-generaal van de Unctad tot hervatting van de onderhandelingen over een internationale cacao-overeenkomst..." (blz. 403).

.... In 1972... werd er overeenstemming bereikt over een overeenkomst die gericht is op stabilisatie van de prijzen op de wereldmarkt voor cacao gedurende een periode van drie jaar... alle Lid-Staten van de Gemeenschap hebben besloten de overeenkomst te tekenen, evenals trouwens de Gemeenschap zelf..." (blz. 368).

EG verslagen? Mij dunkt, nog niet helemaal.

M. Hulsman-Vejsová

Naschrift

1. Voor een uitweiding over de bronnen waarop ik me baseerde, zoals mevrouw Hulsman die geeft, is in een column geen plaats. In een column moet kort en krachtig geschreven worden; daarom putte ik voor de citaten uit de korte en krachtige redevoeringen (mondelijke verslagen) van Malfatti resp. Ortoli.

2. Mag men bij het zoeken naar een woordspeling niet een klein beetje onder (c.q. overigens nauwelijks) vreemde v(ers)lag varen?

3. Slechts de door mevrouw Huls-

BUREAU VAN SPAENDONCK

GEïNTEGREERDE ASSISTENTIE VOOR BEDRIJVEN EN ORGANISATIES IN ONTWIKKELING

BELEIDS-ADVIEZEN
BESTUURS-BEGELEIDING●
BEHEERS-ADMINISTRATIE
SERVICE-CENTRALE
VOOR
MANAGEMENT EN ONTWIKKELING
VAN
ORGANISATIES - INSTELLINGEN - ONDERNEMINGEN

- BESTUURS-BEGELEIDING: Vertrouwelijke, objectieve en serieuze behartiging van de SECRETARIATEN van Bestuurlijke instanties, als voorwaarde voor ordelijk, democratisch, doelmatig en effectief overleg.

TILBURG

REITSEPLEIN 1 - TEL. 013-678000 - TELEX 52384

man als tweede, derde en vierde genoemde onderwerpen betreffen de interne EG. De overige negen passages gaan over de externe betrekkingen die ik in mijn stukje juist uitdrukkelijk buiten beschouwing liet.

4. Van de door mevrouw Hulsman bijeengebrachte citaten ben ik niet onder de indruk; het zijn dezelfde algemene uitspraken en vrijblijvende beloften zoals ik die ook voor mijn eigen artikeltje verzamelde. Wat dat betreft geeft mevrouw Hulsman inderdaad een aanvulling, en heeft zij haar doel bereikt.

5. Alle economische processen kunnen lange-termijnprocessen genoemd worden. Het hangt er maar van af wanneer men een proces als voltooid beschouwt (en wat onder „lange termijn” verstaan wordt). Dat wil overigens niet zeggen dat in één jaar geen concrete, en eventueel substantiële, vorderingen gemaakt kunnen worden op (juist door mij naar voren gehaalde) gebieden waarmee de EG zich reeds zeer lang bezig houdt. Mijn overzicht was echter meer bedoeld om een indruk te geven van de vaagheden waarin de Commissie zich nu (16 jaar na de start) nog moet hullen inzake voor integratie essentiële aspecten, dan om te illustreren hoe weinig er in één jaar tot stand zou zijn gebracht.

6. Ik geloof niet dat mevrouw Huls-

man en ik van mening verschillen, noch over de huidige situatie, noch over de gewenste toekomstige voortgang van de EG 1). Waar mevrouw Hulsman tenslotte antwoordt op de vraag „EG verslagen?” met een „Mij dunkt, nog niet helemaal”, schreef ik „We zullen zien. Tot volgend jaar!”.

7. Ik dank mevrouw Hulsman voor haar bijdrage. Tot volgend jaar!

A. Ketting

1) Vergelijk mijn column „Egoïsme” in *ESB* van 21 februari 1973.

Boeken nieuws

Haim Levy en Marshall Sarnat: Investment and portfolio analysis, John Wiley and Sons, Baffins Lane 1972, 604 blz., £ 5.50.

Het is de bedoeling van de schrijvers om de traditionele effectenanalyse te integreren met de nieuwere theorie omtrent diversificatie en evenwichtige portefeuillevorming, om het aldus opgebouwde analytische apparaat toe te passen op het onderzoek van volkomen en onvolkomen effectenmarkten, conglomererende fusie, investeringsselectie en internationale beleggingen.

Het eerste deel van het boek is gewijd aan de effectenanalyse. In afzonderlijke hoofdstukken komen aan de orde een aantal institutionele aspecten van het beleggen (organisatie en techniek van de effectenhandel), de bepaling van de ondernemingswinst (vooral gericht op de winst per aandeel), maatstaven voor de winstgevendheid (interne rentevoet, netto contante waarde en meetkundig

Een onzer relaties is een, op commerciële basis werkend, zowel nationaal als internationaal georiënteerd technisch-wetenschappelijk research-instituut met een jaaromzet van f 25 miljoen en met een personeelsomvang van 400 personen, waarvan 80 academici. Voor dit instituut zoeken wij een

ECONOOM

die de directie zal assisteren in haar beleidsvormende en leidinggevende taak op economisch en commercieel gebied.

Voor deze functie wordt gedacht aan iemand van circa 35 jaar, die is afgestudeerd in de bedrijfseconomische richting en die zijn kennis van commerciële economie en de daarbij van toepassing zijnde administratieve systematieken heeft kunnen verdiepen en verbreden door ervaring in een middelgrote of grote onderneming.

Volder & co
organisatie-adviseurs
leden orde van organisatie-adviseurs

Degenen die voor deze functie belangstelling hebben, wordt verzocht hun sollicitaties te zenden aan ons bureau te Amsterdam, Jan van Goyenkade 12 t.a.v. Dr. A. C. M. van Keep. Indien gewenst kunnen bij hem ook tevoren telefonisch nadere informatie worden ingewonnen (01600-33090). Vanzelfsprekend worden sollicitaties met de vereiste vertrouwelijkheid behandeld.

gemiddelde van de jaaropbrengst-voeten), de waardebeoordeling van obligaties en winstpreferente aandelen, die van gewone aandelen (boekwaarde, contante waarde toekomstige winsten, prijs/winst-verhouding en contante waarde toekomstige dividenden).

Het tweede deel draagt als opschrift: portfolio selection, maar opent met twee hoofdstukken die aan het beslissen bij onzekerheid gewijd zijn. De axiomatische nutstheorie wordt in de Luce-Raiffa-variant beknopt gepresenteerd, en de „state preference“-theorie moet het met twee pagina's doen. De vorm van de nutsfunctie krijgt meer aandacht, en hierbij wordt nog een verband met het eigenlijke onderwerp van het boek gelegd middels een empirisch onderzoek naar het verband tussen de gemiddelde winstvoet en een gentiaal hogere momenten over een viertal elkaar overlappende perioden, voor een aantal Amerikaanse beleggingsfondsen.

Hierna volgen vijf hoofdstukken over het portefeuillevraagstuk met als centraal thema de efficiency-criteria. Dit is

het belangwekkendste gedeelte van het boek, ook omdat vele collega-leerboekschrijvers deze problematiek vrijwel negeren. Vergelijkende exercities worden uitgevoerd met het General Efficiency Criterion (ontwikkeld door Quirk en Saposnik in 1962, maar min of meer „gepatenteerd“ door de schrijvers zelf) en het „Risk Aversion Criterion“ dat niets anders inhoudt dan dat de eerste afgeleide van de nutsfunctie positief, maar de tweede negatief is. Vervolgens gebeurt dat met het „Mean Variance Criterion“ van Markowitz, het „Two Stage Criterion“ van de schrijvers zelf, dat het „General Efficiency Criterion“ als eerste en het „Mean Variance Criterion“ als tweede zeer toepast, het „Quadratic Utility Criterion“ en het „Expected Confidence Gain Criterion“ van Baumol.

Als entrefilet hierbij dient een in orthodexe „mean variance“-stijl gehouden exposé over portefeuillevorming van primaire en secundaire liquiditeiten, twee effecten en tenslotte drie effecten, waarna de betekenis van de covariantie

wordt gedemonstreerd, inclusief de „efficiency frontier“ die echter noch met kapitaalmarktlijn noch met isonutscurven geconfronteerd wordt.

In een afzonderlijk hoofdstuk wordt aangetoond dat de diverse efficiency-criteria, wanneer onafhankelijkheid wordt verondersteld tussen de uitgangspositie qua „wealth“ en de opbrengstvoet een „efficient set“ genereren die onafhankelijk van de „initial wealth“ is, dat ook de te bezigen discontovoet neutraal is, waarna nog een praktisch voorbeeld van de relatieve efficiëntie van de voornaamste ten tonele gevoerde criteria wordt gegeven. Het tweede deel van het boek wordt besloten met een zeer minutieuze beschouwing over het Sharpe-Lintner-model van de kapitaalmarkt.

Het derde deel bestrijkt de reeds genoemde toepassingsgebieden. Verschillende hoofdstukken zijn voorzien van appendices waarin o.m. wiskundige bewijzen van het in de tekst gestelde zijn ondergebracht. Een vierde deel is nog toegevoegd om een aantal wiskundige

de rijksoverheid vraagt

chef financiële zaken (mnl. / vrl.)

van de eenheid Onderzoekbeleid

voor het Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen

t.b.v. het Directoraat-Generaal voor de Wetenschappen, dat een andere organisatiestructuur zal krijgen.

De taak van de afdeling is o.m.: voorbereiden en opstellen van de voorlopige begroting (Onderzoek); financieel-technische werkzaamheden voortvloeiende uit goedgekeurde begrotingen/subsidieaanvragen; geven van voorschriften m.b.t. inrichting begroting, administratie en jaarrekening, in overeenstemming met de richtlijnen; mede begeleiden van eventuele bouwprojecten; in samenwerking met de betreffende beleidsafdelingen, toekennen van individuele subsidies voor congressen, studiebeurzen, studiebijeenkomsten enz.; evalueren van methoden en doen van voorstellen welke tot grotere doelmatigheid kunnen leiden.

Vereist: doctoraal examen economie of HBS met SPD. Enige jaren ervaring op het gebied van bedrijfseconomische analyses en boekhouding/budgetbewaking.

Leeftijd b.v.k. boven 35 jaar.

Standplaats: 's-Gravenhage.

Salaris, afhankelijk van leeftijd en ervaring, max. f 3882,- per maand.

Schriftelijke sollicitaties onder vermelding van vacaturnummer 3-1893/0936 (in linkerbovenhoek van brief en enveloppe) zenden aan de Rijks Psychologische Dienst, Prins Mauritslaan 1, 's-Gravenhage.

AOW-premie voor Rijksrekening. De salarissen zijn exclusief 7½% vakantiegeld.

en statistische begrippen nader toe te lichten.

Het boek is beslist geen compilatie zoals er in de jongste tijd een aantal op dit terrein zijn verschenen. Het is evenmin een „statement of the art” met eigen synthetiserende inbreng. Het hangt er een beetje tussenin. Enerzijds wordt getracht een aantal uiteenlopende theorieën na vergelijkend onderzoek hun plaats aan te wijzen binnen een algemeen kader, maar anderzijds wordt er toch weer heel wat buiten de synthese gelaten.

Sommige de belangstelling prikkelende vondsten worden opeens schijnbaar weer vergeten. Zo doen de beschouwingen over het meetkundig gemiddelde als winstgevendheidsvoet de vraag rijzen waar dat nu wel naar toe moet, en hoe dat gaan zal, maar de voet wordt alleen op obligaties toegepast en verdwijnt daarna spoorloos. Een niet partiële, maar generale vergelijking van de efficiency-criteria ontbreekt; hier zou een Venn-diagram wonderen kunnen doen.

Van de beloofde toepassingen komt in het derde deel eigenlijk maar weinig terecht. Met uitzondering van de beschouwingen over internationale risicoverdeling zijn het wel erg vluchtige beschouwingkjes. Onderwerpen als random walk en technische analyse worden in boulevardpers-stijl afgedaan; sommige hoofdstukken en aanhangsels lijken volkomen verdwaald te zijn en daarom een min of meer zelfstandig leven te zijn gaan leiden.

Zo meen ik het boek het beste te kunnen karakteriseren als een interessante, maar zeker nog niet definitieve monografie over efficiëntie-criteria, die echter naar ik vrees niet die bekendheid zal krijgen die ze zonder twijfel verdient en wel omdat ze ongelukkigwijze „ingepakt” zit in een dik leerboek.

A. I. Diepenhorst

D. J. Bartholomew en E. E. Bassett. *Cijfers en mensen; de kwantitatieve benadering van de sociale werkelijkheid.* Aula-pocket nr. 496, Het Spectrum BV, Utrecht/Antwerpen, 1973, 362 blz., f. 9,50.

Om de angst die vele auteurs hebben voor getallen en symbolen te doorbreken, laten de auteurs, die resp. statistiek doceren in Kent en aan het Imperial College te Londen, zien hoe menselijk gedrag vaak exacter kan worden weergegeven in cijfers dan in woorden. Zij doen dit aan de hand van een aantal concrete menselijke gedragingen: oorlogen, stakingen, verkiezingen, opiniepeilingen, intelligentietests en weddenschappen. De auteurs veronderstellen bij hun lezers geen wiskundige kennis.

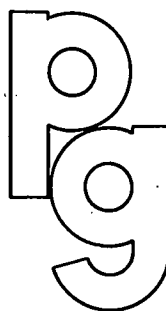
finac geeft u een eigen huis zonder zorgen

Totale financiering van uw eigen huis (oud of nieuw), met alle bijkomende kosten. Normale rente over gehele lening, geen afsluitprovisie.

Vraag budget-schema aan:

Het Voorlichtingsbureau voor Academici, hogere ambtenaren, staffunctionarissen, leraren etc.

Maliebaan 98, Utrecht, telefoon 030 - 31 97 47*

PROVINCIE
GRONINGEN

Bij het bureau sociaal-economische ontwikkeling van de 7e afdeling van de provinciale griffie kan worden geplaatst

een jonge medewerker

die zal worden belast met voorbereidende werkzaamheden m.b.t. behandeling van vraagstukken op sociaal-economisch gebied, zoals o.m. werkgelegenheid, woningbouwaangelegenheden, infrastructuur, openbaar vervoer, agrarische zaken.

Gevraagd wordt — diploma HEAO (financieel-economische richting), MO-economie of gelijkwaardige opleiding.

goede redactionele vaardigheid.

Ervaring met deze werkzaamheden is gewenst.

Salariëring afhankelijk van opleiding en ervaring tot maximaal f 2189,— per maand.

De gebruikelijke rechtspositieregelingen zijn van toepassing.

Sollicitaties schriftelijk binnen 14 dagen te richten aan de griffier der staten van Groningen, provinciehuis, Martinikerkhof 12, Groningen.